

Beste leerling,

Dit document bevat het examenverslag voor leerlingen van het vak economie vwo, eerste tijdvak (2019). In dit examenverslag proberen we een zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag: *In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?*

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de vragen onderverdeeld in 4 categorieën.

- I. Algemene (niet vak gerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag.
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In *bijlage 1*, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting van deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

	vraag	aantal punten	categorie vraag	
				toelichting categorie keuze:
1	1	2	III	Welke stappen moest je zetten? Met behulp van het stappenplan redeneren kon je het begin- en eindpunt bepalen. Vervolgens moest je bedenken dat bij een stijging van de lonen, het aanbod van arbeid toeneemt. Dit principe is behandeld in het blok 'Betalingsbereidheid en Overheidsingrijpen'. Als extra stap moest je bedenken dat de prijzen niet veel hoeven te stijgen om het aanbod te laten stijgen, aangezien het aanbod sterker is gaan reageren op een stijging van het loon. Tot slot is in het blok 'Prijsspeil' behandeld dat inflatie een stijging van het algemeen prijspeil is.
	2	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: In deze vragen waren rekenvaardigheden vereist voor het berekenen van de procentuele verandering van het arbeidsaanbod (nieuw-oud/oud *100%) en het loon (het vermenigvuldigen van groeifactoren). Vervolgens kon de gegeven formule ingevuld worden. Met deze twee vaardigheden is uitvoerig geoefend bij diverse opgaven tijdens de cursus.
	3	4	II	Welke stof kon je gebruiken? Ten eerste is in de uitleg 'Overheids- en monetair beleid' uitgelegd dat een renteverhoging leidt tot meer spaargedrag. Vervolgens is in de uitleg 'Wereldhandel' aan bod gekomen dat een toename van sparen door buitenlandse beleggers leidt tot toename van de vraag van een munt (in dit geval de dollar), en zo tot een stijging van de wisselkoers. Daarna is in het 'Redeneerschema' uitgelegd dat de ICP verslechtert wanneer de wisselkoers stijgt, met als gevolg een daling van de export. Bij de uitleg 'Economische Kringloop' is aan bod gekomen dat export een besteding is en dat dalende bestedingen leiden tot een dalende productie.
	4	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In de uitleg van 'Wereldhandel' is uitgelegd dat de combinatie van de verandering van de lonen en de arbeidsproductiviteit bepalend is voor de verandering van de loonkosten per product. Dit principe is ook aan bod gekomen in opgave 168.
2	5	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In de uitleg 'Overheids- en monetair beleid' is in het voorbeeld besproken dat een renteverlaging leidt tot stimulatie van de kredietverlening waardoor de bestedingen stijgen. Daarnaast is uitgelegd dat een stijging van de bestedingen leidt tot stijging van de inflatie.
	6	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Met behulp van het blok 'Prijsspeil' kon je redeneren dat de reële waarde van de financiële bezittingen zal dalen wanneer het prijspeil stijgt en de nominale waarde gelijk blijft. Specifiek kon je hiervoor de formule van redeneervragen gebruiken.
	7	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Stap 1 was hier om met de uitleg 'Prijsspeil' te bedenken dat een stijgend prijspeil in combinatie met een gelijkblijvende nominale rente leidt tot een daling van de reële rente. Vervolgens kon je met de uitleg 'Overheids- en monetair beleid' bedenken dat een dalende rente leidt tot afnemend spaargedrag/toenemende kredietverlening en dus een stijging van de geaggregeerde vraag.
	8	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Met behulp van het blok 'Prijsspeil' kon je redeneren dat de reële waarde van schulden zal stijgen wanneer het prijspeil daalt en de nominale waarde gelijk blijft. Specifiek kon je hiervoor de formule van redeneervragen gebruiken. Bovendien lijkt deze opgave sterk op oefenopgave 140.

	9	1	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon je van het blok 'Conjunctuur' de definitie van een 'laagconjunctuur' gebruiken: bestedingen < productie capaciteit. Als extra stapje moest je uit de grafiek het snijpunt van de vraag en het aanbod op korte termijn vinden als het korte termijn evenwicht.
3	10	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Om deze vraag te beantwoorden kon je het begrip 'concurrentie' uit de begrippenlijst gebruiken. Zo kon je bedenken dat een grotere coëfficiënt ook een grotere concurrentie betekent.
	11	2	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon je gebruikmaken van het blok 'Overheidsingrijpen en betalingsbereidheid'. Met behulp van deze uitleg kon je bedenken dat bij de maximale betalingsbereidheid een afzet van 0 hoort. Als extra stap kon je met deze kennis tot slot de formule Q_{va} invullen met als enige onbekende variabele P_a .
	12	2	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon je voor het berekenen van de omzet je het formule overzicht uit 'Omzet, kosten en winst' gebruiken. Als extra stapje moest je hier de afzet in de oude en nieuwe situatie door het combineren van gegevens uit de tekst. Tot slot moest hiervan de procentuele verandering berekend worden, een vaardigheid waarmee uitgebreid is geoefend is tijdens de cursus.
	13	3	II	Welke stof kon je gebruiken? Deze vraag kon je beantwoorden met de uitleg 'Speltheorie'. Er is behandeld hoe een 'nash-evenwicht' en een dominante strategie gevonden kan worden.
	14	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Het begrip 'solidariteit' grotebakstof en is daarom niet behandeld tijdens de cursus.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag was de uitleg 'Verstoorde Samenwerking' te gebruiken door de definitie van moreel wangedrag toe te passen. Dit is vergelijkbaar met opgave 265 uit de bundel.
4	15	1	II	Welke stof kon je gebruiken? In de uitleg 'Wereldhandel' is in de voorbeeldredenering besproken dat de import zal toenemen wanneer deze goedkoper wordt. In dit geval kon je dus omgekeerd redeneren dat de import zal afnemen wanneer deze duurder wordt als gevolg van importheffingen.
	16	2	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon je gebruik maken van het begrip 'schaalvoordelen' in de begrippenlijst. Hiermee kon je namelijk redeneren dat beperking van import leidt tot toename van productie in het binnenland met als gevolg schaalvoordelen en daardoor een kostendaling. Vervolgens kon met het begrip ICP uit de uitleg 'Wereldhandel' beredeneerd worden dat Pethan zo beter kan concurreren.
	17	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag moest je een formule invullen. Daarvoor moest je als extra stap weten uit welke geldstromen het bbp bestaat. Dit is behandeld in het onderdeel 'Economische kringloop' en de formule voor het bbp kun je vinden in de begrippenlijst.
	18	2	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon je de uitleg 'Wereldhandel' gebruiken om te redeneren dat de wisselkoers zal dalen bij een negatief saldo op de lopende rekening. Vervolgens kon je met deze uitleg redeneren dat een daling van de wisselkoers leidt tot een verbeterde ICP, waardoor de export toeneemt en de exportwaarde dus ook. Als extra stapje moest je uit de gegevens af kunnen leiden dat het saldo op de lopende rekening negatief was.
	19	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij de uitleg 'Wereldhandel' is behandeld dat de import goedkoper wordt wanneer de wisselkoers van een munt stijgt. Omgekeerd kun je hier dus redeneren dat de import duurder wordt wanneer de wisselkoers van een munt daalt, met als gevolg een stijging van het prijsniveau.

5	20	1	III	Welke stappen moest je zetten? Bij het blok 'Economische kringloop' is behandeld dat een groeiende productie gepaard gaat met afnemende werkloosheid. Als extra stapje moest je hier uit de grafiek kunnen herkennen dat het bbp stijgt bij meer vrijhandel.
		2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: De begrippen 'Gini-coëfficiënt' en 'Krappe arbeidsmarkt' zijn niet expliciet besproken tijdens de cursus omdat deze begrippen tot de grotebakstof behoren.
	21	1	III	Welke stappen moest je zetten? Om de omzet van OBX om te rekenen naar de afzet kon je het formule overzicht uit de uitleg 'Omzet, kosten en winst' gebruiken. Als extra stapje moest je hierbij bedenken dat de omzet gedeeld door de prijs de afzet geeft.
	22	2	III	Welke stappen moest je zetten? Bij deze vraag kon gebruikt gemaakt worden van de uitleg 'Omzet, Kosten & Winst' om de omzet om te rekenen naar de prijs. Deze vraag vereiste als extra stap om te berekenen wat de afzet van WOP was in de nieuwe situatie, waarvoor verschillende gegevens uit de tekst gecombineerd moesten worden. Dit is bijvoorbeeld ook geoefend bij opgave 13 uit de bundel.
	23	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Om deze vraag te beantwoorden was begrip van kansen nodig. Dit wordt gezien als een algemene vaardigheid. Hiermee is bijvoorbeeld ook geoefend bij opgave 15 uit de bundel.
6	24	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag kan de uitleg 'Speltheorie' gebruikt worden voor het vinden een 'Nash-evenwicht' in een spelboom.
	25	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag kun je je kennis gebruiken over het principe 'ruilen over de tijd', behandeld bij de uitleg 'Inkomen'. Bovendien lijkt deze opgave sterk op vraag 201 uit de bundel: ook hier wordt de koppeling gelegd tussen hogere uitgaven voor een studie en daardoor later in het leven hogere inkomsten.
	26	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag kon je het begrip 'tijdsvoorkeur' uit de begrippenlijst gebruiken.
	27	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moesten gegevens uit de grafiek gecombineerd worden en je moest een percentage kunnen berekenen. Deze algemene vaardigheden zijn o.a. aan bod gekomen bij de blokken 'Omzet, kosten & winst' en 'Betalingsbereidheid & Overheidsingrijpen', bv. bij opgave 13.
	28	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag kon je het blok 'Inkomen' gebruiken, daarin werd het voorbeeld gegeven van het effect op de bestedingsmogelijkheden nu en later door sparen voor een pensioen
	29	3	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag kan je het blok 'Inkomen' gebruiken door de risicoschaal van aandelen, obligaties en sparen te gebruiken.
		59		

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	6	10%
II	34	58%
III	15	25%
IV	4	7%
	59	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 93% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet vak gerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus en niet in Samengevat staan (zo ja: dan behoren de vragen tot één van de drie andere categorieën).

Categorie II: alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavenbundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'. Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: niet voorgekomen op de cursus Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over begrippen die niet voorkomen in de uitleg, de standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, en waarbij het woordenboek ook geen soelaas biedt;
- Vragen over grotebakstof die niet voorkomen in standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een (op de cursus behandeld) concept in een andere context gaat.